

Šestá přednáška: Křesťanství: život v království božím

27. března 2003

Minule: Z minula: filosofie útěšná, tragické pojetí života – Nedokončeno: Římský odkaz: Římské ctnosti a římská demokracie - Stoicismus jako aktivismus! – Sebepřekročení jako naplnění – Logos, humanitas, činnost -

Osnova na dnešek: Z minula: Odkaz stoicismu – Stoické pojetí zla a čtvero chápání zla – Křesťanství jako událost – Vzpoura proti světu – Radikalismus a kompromis

(i) Nedokončeno z minula:**stoický pocit poslání: přivést svět do harmonie s rozumem:**

v tomto racionálním světě si podmanit části iracionální, racionalizovat je
(původně, např. v Epiktétovi, to znamená jen vášně v osobnosti, jde o osobní dosažení rozumu
později, v Marku Aureliovi, to znamená neuspořádané síly ve společnosti a v přírodě obecně)

Racionalita je povolání k racionalitě
původem zla je iracionalita: lidským posláním je ji překonat

Tak Marcus Aurelius, povolání být Říman:

„Buď si vždy pevně vědom, že jsi Říman a muž, abys vše, co ti jest konati, konal s dokonalou a prostou důstojností, s pocity vídnosti, svobody a spravedlnosti; ode všech jiných myšlenek se osvobod“ (II.5)

Být Římanem není prostě fakt, nýbrž úkol a povolání, morální ideál. Ctnosti starého Říma se tu stávají morálně závaznými. Logos, nyní už spíše řád než prostě rozum, o ode mne vyžaduje

Obecně, „být muž“ znamená být povolán být spojencem rozumu proti iracionalitě v sobě i ve světě (ač mimolidský svět by měl být nutnost, ne chaos)
stoikové budují nemocnice, silnice, státní správu

Racionalizace je vyšší posláním než sebeuspokojení

Humanitas je morální norma i základ práv

(argument o otroctví“ otrok dělník najatý na život, má práva)

Stoikové se stávají **misionáři rozumu v chaotickém světě**

Tak jako křesťané důvěřují Bohu, tak stoikové důvěřují logu – racionalitě stvořeného světa

Žít a umírat v harmonii s racionalitou světa - to je smír, spása

Výsledek: Stoikové zachraňují mocnářství mohutnou racionalizací

Naše římské dědictví je stoické

Logos: idea zákona vyššího než zákony lidské
není to zákon přírody, to by byl chaos
je to vyšší morální zákon

spravedlnost jako něco nad námi, jako logos, ne náš zákon
 proto můžeme hovořit o „nespravedlivém zákonu“!
 zákon nevytváří spravedlnost, nýbrž ji vyjadřuje!

Humanitas: lidství jako morální ideál

Člověk je jen náhodně Řek, Žid nebo Slovan (příp. Quád)
 Kmenovou totožnost je třeba překonat – věk „temna“ je temnem proto, že světové
 morální lidství se tu rozpadá na kmenovou totožnost
 Dynamika: nejprve hledání lidství, pak úpadek do nacionalismu
 Nacionalismus temná vášeň, opětovně zatemňuje naše lidství
 (viz Palestina, Jugoslavie, Československo)
 (Ne Irak: to příklad velmocenského imperialismu, jako SSSR v 1968)

Činorodost: Toto není nejlepší možný svět, je možné jej zlepšit

Zlo je úchylka, má smysl proti němu bojovat, posílení vírou v racionalitu
 Epiktetovo rozlišení: smířit, změnit, rozpoznat

(ii) Vložka: Stoikové a pojetí zla:

Pojetí zla stěžejní

Podle toho, jak lidé chápou zlo, zaměřují své jednání

(příklad: např. teroristický útok: proč mi X škodí?

- protože tak to na světě chodí, je to jen náhoda, nedá se nic dělat
- protože je zlý: je třeba ho zničit
- protože je nevypělý: je třeba je vychovat k vyššímu stupni
- protože jsem mu něco udělal: je třeba napravit)

V tom se zrcadlí čtvero pojetí zla:

- (epikurejský postoj) zlo jako součást světa: svět je, jaký je, mně se to nelíbí, ale je to součástí řádu všehomíra
 Co mně se jeví jako zlo, může se jevit jinému jako dobro
 epidemie s vymřením tří čtvrtin lidí zachraňuje životní prostředí
 jen otázka perspektivy, proto nedělat nic, jen cítit veliký soucit a melancholicky procházet životem
- (manichejský postoj) Za zlem vždy stojí pachatel zla
 Svět se dělí na dobré a zlé, syny světla, syny tmy
 Jedni podporují, druzí ničí
 Kdekoliv něco v nepořádku, je třeba najít viníka, rozdrtit
 To přístup sovětských komunistů (agenti imperialismu, nepřítel ve straně), také amerických fundamentalistů (Říše zla, osa zla, darebácké státy) – my jsme ti dobří, musíme zbrojit, abychom zničili ty zlé
- (stoický postoj) Zlo je chaos, dobro zanemná podřídí chaos řádu
 Chaos je nevypělost:
 odtud ideologie kolonialismu: zlo pochází z nevzdělanosti, nevypělosti
 „Nevypělí“ jsou chaoti, je třeba je umravnit
 (To řečeno i o dávné kultuře arabské, z kulturního centra Bagdadu)
 Vypělí lidé, vyspělí státy musí převzít vládu, přinutit méně vyspělé, aby se chovali podle jejich pravidel
 „white man's burden“ – břímě bělochů: kolonizovat svět
 Ale také šerif s pistolí, stoikové, kteří vzdělávají
- (křesťanský postoj) Zlo je událost, která se stala, může se odestát jako následek činu, který v dějinách nabourá svět

Svět stvořený dobrý, něco se stalo – mýtus o pádu (jablko, polo-bozi)
 Stalo se, může se odestát: strategie úsilí o nápravu
 hledáme, co jsme udělali špatně, snažíme se napravit

V rozpadu Říma, v rozpadu každé civilizace, je diagnosa zla a strategie čelení zlu stěžejní
 Řím se rozpadl: nebyl poražen, rozpadl se vnitřně, zhroutil se sít' soužití
 konkrétně vodovody a kanalizace, politická struktura (odvolávání jednotek z hranice
 pro vnitřní mocenský boj), zákonitost a bezpečnost
 [podobně dnes Ameriku nikdo nemůže porazit: rozpadá se vnitřně, nemá ideál, který
 by překlenul polarizaci]

Otázka důvodu pro rozklad:

je nevyhnutelný (užívat, dokud se dá), způsobený zloduchem (drtit nepříteli),
 nevyspělostí (zavést výchovný režim), zlom společenství (hledat ideál)?

Stoikové nabízejí diagnosu: iracionalita, racionalizace
 Co křesťané?

(iii) Co nového na křesťanství?

Stoicismus představoval možný vývoj, stejně jako křesťanství:

Proč se Stoicismus nestal základní evropskou vírou?

Proč se ujalo křesťanství a ne římský stoicismus?

Obsahem heb/křesť čerpá z Egypta (Mojžíš), Mesopotamie (pozdější proroci), Řecka, Aurelius
 Augustinus, Tomáš Akvinský)

Pavel čerpá z judaismu – život není čistota, nýbrž pestrost, vzájemné obohacování myšlenek

Izraelská zvláštnost: celkové pojetí a postoj k němu

jsou lidem písma: národ se zakládá na vědomí sounáležitosti, to se kodifikuje sepsáním ústní
 tradice: židé jsou lidem knihy, psaných dějin, zdroje příkazů

Dějinné náboženství: střetnutí s posvátnem v dějinách, obcování s Bohem se odvíjí
 v dějinách, v dějinách očekávají něco nového, i naplnění

Bůh YHVH se již v 6. století mění z kmenového na kosmické božstvo
 ne pomocník v kmenovém boji nýbrž kosmický řád
 vyvolený národ má zvláštní poslání, platí na něj přísnější kritéria

Porovnej Masarykovo pojetí češství, které vyžaduje vyšší laťku
 zatím co nacionalismus omlouvá nedostatky zvláštním postavením
 patriotismus tohoto druhu je přísněji pranýřuje

Porážka není vinou boha, nýbrž vlastního nedostatku

Proto Izraelité zachovávají totožnost, zatím co jiné kmeny přejímají totožnost vítězů

Porovnej reakci na Mnichov, na Únor

(a dnešní postoj k USA? vzdáme se evropské totožnosti?)

Izraelská elita po babylonském zajetí chce opravit vady, které (rozhněvaly Boha a) vedly
 k pádu. Taktéž česká elita po Bílé hoře (Pavel Stránský ze Zap). Komenský zpytuje
 sebe, ne Boha.

Očekává spasitele: všechno zlo z odcizení, spasitel překlene

Stěžejní na celém hebrejském pojetí: zlo jako (výsledek) události (pádu)

Čekáme na nápravnou událost: čekáme na spasitele

Křesťanství vstupuje do prostředí očekávání spasitele (Christa)

jednotlivá učení najdeme v judaismu i v řeckém myšlení (milovat nepřítel, neoplácet zlé zlým)

Křesťanská zvláštnost: Spasitel přišel

křesťané nehlásají učení, ale událost: očekávaný spasitel přišel!

Příklad z věznice: co hlásal, že dostal provaz?

Hlásal, že Spasitel už přišel!

zásadní rozhodnutí padlo, starý podlý svět pominul, už nemá platnost, jen je

Řím nemá pro křesťana platnost - křesťané už žijí v novém světě, podle nových pravidel

to je ono království boží (kralování)

odmítají svět, žijí si po Božím

(jednej tak, jak by bylo vhodné jednat v nebi!)

Jádro křesťanství: ne učení, ale událost: Spasitel přišel!

Zcela přeorientoval svět (i když církve dělají kompromisy, žijí s vědomím přeorientování, tak papež, arcibiskup se staví proti válce

Již neorientujeme podle výhodnosti, nýbrž podle božích pravidel

Umírat pro víru se nejeví jako výstřední v tomto světě, nýbrž normální ve světě Božím „Standartní“, „normální“ ano, ale co je normální v nebi (pozor! metafora!!)

Křesťané odmítají tento starý, podlý svět a jeho logiku

Kristus přišel, chtějí žít podle boží logiky – za to je špagát!

Jenže žijí dál ve starém podlém světě!

A nejen žijí, jsou k němu povoláni: Bůh stvořil, pečuje, obětoval se, chce zachránit

Utéct z boje, stáhnout se do zbožnosti, to není Kristovo povolání!

Křesťané mají poslání, sloužit ve světě

Dějiny křesťanství dějiny vzpour a kompromisů – mezi světem přetvořeným Kristem a světem každodenní skutečnosti

Křesťanství je rozpolcenost: odmítá starý podlý svět, ale neztrácuje jej, nýbrž snaží ho zachránit, v něm sloužit

Po vzoru Krista, který se obětoval pro tento podlý svět, aby jej přetvořil

Křesťanství je vzpourou proti tomuto světu – a útěchou v něm

Starý podlý svět není samozřejmý, je možné žít i jinak

V tom prototyp: soc. dem., která se snaží svět přetvořit, a zároveň ve světě utěšovat

Vždy rozpolcenost: víra revoluční, víra útěšná – křesťanství (soc dem, všechna reformní hnutí) žije v napětí mezi nimi

Logika věci: tento svět je překonán, my žijeme v novém světě

otázka je jak se stavět k přežívajícímu starému světu

Prvek revoluční, nápravný a útěšný

útěšný: chudina – tu vábí sociální péče

nápravný – střední vrstvy, podobně jako stoikové

revoluční – vyšší vrstvy, stávají se poustevníky, zavrhuje svět

Symbolika prvotních křesťanů:

Doslovná: Kristus na oblaku, nekonečné prodloužení času avšak zbaveného všeho zla

(Podobně jako Svědkové Jehovovi, jako Marxisté: berou doslovně)

Zhoubné: ráj až v budoucnu, tudíž žádné nároky na dnešek, dnešek znehodnocuje

Potřeba jiného chápání: Království je mezi námi, věčnost neprodlužuje čas, nýbrž jej v každém okamžiku protíná, křesťané se mají již dnes chovat podle pravidel věčnosti

To je smysl Masarykova sub specie ætern

Nejde o dva úseky po sobě, nýbrž o dva rozměry současnosti, horizontální a vertikální – vertikální je řád věčnosti
 vertikální je přítomné přikázání boží
 Protínají se v kříži: to je křesťanský svět

(iv) Radikalismus křesťanství

V tom je radikalismus křesťanství: do času zavádí pravidla věčnosti

odmítá kompromisy ve jménu únosnosti ve světě: v tom radikalismus – odmítá „svět“, žije podle pravidel království Božího.

Křesťanství nenabízí rozumný přijatelný kompromis nýbrž absolutní požadavek: žít ve zcela novém světě, podle zcela nových pravidel

(pohlavní život: kdo se jen podívá žádostivě, provinil se smilstvem)

(majetkové požadavky: vše do společné pokladny (Zafira a Ananiáš))

Protože radikální, neudržitelný, když Pán nepřichází: křesťané hledají kompromisy

--připouští sex, ale krocený manželstvím

--připouští se soukromé vlastnictví, ale jen jako správcovství

--středověk užívá dělbu práce

křesťané se učí žít se světem, zachraňují římskou kulturu, stávají se *salonsfähig*

Ale dřímá v nich jiskra radikalismu, která mohutně vzplane, když kompromis přesáhne meze (husitská vzpoura! Čeští bratři)

V pozdním Římu: zákony nevyрůstají z rozumu, humanitas, nýbrž z nejnižšího společného jmenovatele, který omlouvá vše jako „přirozené“ – proti tomu se křesťané bouří

Nejradikálnější, poustevníci, odmítají se mýt, žijí v jeskyni (radikalismus ekofanatiků nebyli typičtí, ani ideální, byli extrém

Postoj k vojenské službě:

Ježíš proti násilí, ale také nakupuje meče (ale nedovoluje je užít)

Obcuje s vojáky z povolání, jeden se stává křesťanem

Křesťané odmítají vojenskou službu, nepletou se do hádek mezi lidmi světa

ale jsou ochotní být mučedníky v dobré věci, později i křižáky

Kompromis: válka obranná spravedlivá, útočná nepřijatelná

ale co s „postranními škodami“? Je třeba vzít v potaz celkový součet

dobra a zla – ale radikalismus našeptává, Nezapíšeš!

nezná pojem „preventivní války“ ani pojem rozhodování, kdo je a kdo není přijatelný.

(Hitler: podpořit Němce v odporu, nepodporovat, neustupovat, ale ne udeřit „preventivně“

Preventivní útok je Brežněvova doktrína z roku 1968!)

Podobně postoj ke vzdělání:

křesťanství začíná jako víra prostého lidu, ale církev se stává dědičkou římské vzdělanosti

Základem je radikálně vertikální zaměření, tak přeorientuje vzdělanost

ale je to dobře? Svědkové Jehovovi pochybují – a ti jsou dnes

nejpodobnější ranným křesťanům

(v) Trvalý přínos křesťanství

Není doktrinální, v tom či v onom učení

je v zážitku Spasitele, proto odvrát od světa, návrat ve službě

POZOR: porovnej Platonovu jeskyni a návrat do ní!

Základní křesťanský protiklad:

křesťané odmítají starý podlý svět, podobně jako celá řada jiných náboženství
avšak liší se tím, že svět nemohou prostě odepsat
Jsou povoláni svět milovat, pracovat v něm a pro něj

Křesťanství nežije v radikalismu, ani ve „zkrocené“ formě
nýbrž v napětí mezi nimi, ve stálém napětí mezi prorokem a knězem
potřebuje obojí, potřebuje napětí

Z toho závěr dvojí:

život člověka se nevyčerpává přežíváním („má duši“, je schopen věčnosti)
člověk nese odpovědnost za rozlišování mezi dobrem a zlem

Co zbývá z křesťanství pro nekřesťany?

přesvědčení, že svět je dobrý: stvořený, milovaný, propletený hodnotou a smyslem
Metafora: Bůh poslal svého Syna
za metaforou: přesvědčení, že svět stojí za to, abychom pro něj pracovali
Dobrota bytí jako základní křesťanský přínos

Pojetí řádu, který je přirozený pro mimolidský svět a morální pro svět lidský
To znamená, že jak žijeme není lhostejné: můžeme žít v harmonii nebo v protikladu

Pojetí vlastnictví, které není panství nad otrokem, nýbrž péče o svěřené (např. psa)
nemáme právo ničit, poškodit, máme povinnost užívat láskyplně
Vlastnictví je přechodné svěřené do péče: zemi nám půjčují naši vnuci

Pojetí práce, jako poslání, odvozené z pojetí dobrého světa
práce není trest, je naplněním života
Zásadně demokratické pojetí: všichni pracují, přispívají, jsou svobodní, ne závislí na
tom, kdo je živí (jako pán a rab)

Tady nás přerušilo zvonění, tady začneme D.v. 3. dubna

Pojetí hříchu a vděčnosti: Pozor, hřích není prohřešek, to je barokní pověrčivost
hřích je stav, jehož si jsem vědom: stav lidské ne-dostatečnosti
zásadně ne-dostačuji, nemám na to, kdyby bylo jen na mě, asi bych vůbec
nebyl nebo bych strašlivě trpěl – nic víc si nezasluhuji
jenže já jsem, a vcelku se mám! Odtud pocit ohromení zázrakem bytí –
a pocit naléhavé vděčnosti: potřebuji se odvděčit, konat dobro
ne proto, že to někdo požaduje, ale proto, že jsem sám tolik dobrého dostal,
zcela nezaslouženě

Křesťanská etika je etika vděčnosti, ne požadavků
nejprve dává, nic nepožaduje

To je v souhrnu naše křesťanské dědictví, ze kterého vychází jak víra, tak herese (úchytky)
Ohrožuje je postoj nedůvěry ve vlastní schopnost, poraženectví (fatalismus)
(který může být výmluvou pro vlastní selhání: nedalo se nic dělat)
Ohrožuje je manicheismus: představa, že zlo je něco pozitivního, ne nedostatek dobra
tak vzniká iluze, že zlo je možné vyřešit, když je označíme a rozdrtíme
tak komunisté, drcení nepřítelů, tak dnes američtí fundamentalisté
(Bush vyhledává nepřátele, zatím ekonomika a ekologie se hroutí)
Tak pojaté zlo je neřešitelné, protože nedostatek dobra ve všech, všem,
vždycky bude

Základní rozdíl: budovat dobro nebo drtit zlo

(bombardovat třetí svět nebo poskytovat rozvojovou pomoc?)
 Křesťanská strategie je budovat dobro, leninská je drtit zlo, jako Bush v Iráku
 Ohrožuje je konzumerismus, odmítnutí vertikály, hledání naplnění na horizontále
 představa, že majetek může zaručit štěstí, že životní naplnění je stále další získávání
 orientace na horizontálu, ale tím zničíme přirozený svět i sami sebe,
 nemáme čas na mír se sebou.
 Konzumní technika ovládá svět, z křesťanského dědictví jako by nic nebylo

A přece, přežívá jiskra, doutná v nás, jiskra vzpoury proti světu (dnes konsumu)
 mladí lidé na Staroměstském náměstí, celosvětová vzpoura proti ropné válce

Tak dvojí dědictví – křesťanský radikalismus, vědomí světa jako padlého, odmítnutí nechat se světem
 řídit – slyšíme jiného bubeníka
 a křesťanský kompromis, náboženství jako pozlátka
 které volíme?

(vi) Středo-věk - věk víry?

Většinou představy podle romantiky, doba víry bez pochyb, mít (tak Rádl)
 Skutečnost složitější, pod povrchem potlačená hnutí, vývoj:

doba temna po pádu Římské říše
 vrcholný středověk, nová civilizace
 rozklad z neschopnosti obměňovat se

Dal nám dělbu práce, privilegovaní a poddaní (pán a rab), druhou dělbu, světec a rytíř

Obvykle od sesazení Romula Augusta v roce 476 po třicetiletou válku, já užiji zákaz škol a
 nekřesťanské víry (Flavius Theodosius) v roce 391 to 1436 (Basilejská kompaktáta) –
 středověk jako doba ideového monopolu římské církve, od zákazu plurality po její
 nové uznání

Řím byl vysoce civilizovaný svět, administrativní, bankovní, dopravní systém fungoval,
 (také univerzity!). Jeho pád znamenal dramatický návrat k primitivní samozásobící
 společnosti, plus kočovní nájezdníci.

Jak ovlivnilo křesťanství:

Civilizačně přechod z vysoce reflektované společnosti s její problematikou ke společnosti
 prvoplánových problémů a tužeb, se stejným posunem v teologické problematice
 z kněze se stává šaman, který upokojuje božstvo (za poplatek)

Církevní organizace zachraňuje, přijímá úkoly státní služby
 zajišťuje opisování textů, teologickou vzdělanost, ale vesničtí faráři poskytují žádané
 šamanské služby

Pomalou se rodí civilizace: Řehoř I (590-604), pak Karel velický (800), stabilizace cca 1000 –
 znovuobjevení sdílené lidskosti, stoického rozumu
 Barbarské invaze přinesly kmenové právo, vyloučení z kmene, civilizace znovuobjevuje
 římské právo, Justinianův kodex

Vzniká dvojí křesťanství: církve užívá kněžské ke stabilizaci společnosti:

Bůh žehná trůnu

Pod povrchem albigenští, valdenští, františkáni přechovávají prorockou jiskru radikalismu proti
 zesvětštělé církvi, která přijímá bezpráví.

Tak dynamika stabilizační a prorocké úlohy, církve žije v napětí mezi nimi

Stabilizace a civilizační ideál vyspělého středověku

učení o trojím lidu, páni, církev, prostí lidé – vládci vládnou, prostí lidé pracují, církev ani od jedněch, ani od druhých neočekává zvláštní duchovní výkony —církev se modlí za všechny civilizace vzniká jako serie smluvních vztahů v hierarchickém uspořádání

Aby radikalismus nerušil pořádek, zvláštní výkon je doménou zvláštních lidí, světců a rytířů ideál je výzvou specialistům, ne lidu (reformační představa)

Stav rytířský

vzniká z bojovníků na koni, kteří chrání zranitelní sedláky (a vydírají je)
stávají se administrativou, četníky, vojskem
V desátém století ztrácejí svoji úlohu, stávají se ozdobnou kastou
Rytířská čest: především uznání, čest vzdávaná, o to rytíři bojují
hlavní motiv, touha po uznání
avšak také křesťanský ohled vůči slabým, čestnost, velkorysost
Rytířská láska – zasvěcení jako světcovo, zbožňování, ovšem na dálku
vzniká výrazně aristokratický vztah, ne zdravý vztah muže a ženy

Stav mnišský

církevní protějšek rytíře, se všemi rytířskými ctnostmi (u SJ (1534) vědomý vzor, většinou ne poustevník či mystik, nýbrž čínorodý aktivně vedoucí církev k Bohu

ve světcích jako Tomáš á Kempis nebo František z Assisi přežívá křesťanský radikalismus: odmítnutí padlého světa

u rytíře je to fanatismus, povýšení horizontály na vertikálu (žena, čest)
u světce jasný střet absolutního nároku a všedních potřeb

světech jako chartista se stává výčitkou lidem kompromisu – dokazuje, že život v pravdě (vertikále je možný)
podobně u vegetariánů: světci našich dnů, nekompromisní

Věčný problém světce: zneklidňuje každodennost
jeho řešení není pro tento svět, ale ani horizontála tím není:
ctnost žije v obtížném mezípolí mezi světcem a měšťákem

(Rytíř a světec nejsou dějiny: středověk bylpřízemní a krutý. Jsou idées limite ale jako takové důležití)

Středověk po bouřlivých dobách temna, kdy čerpá z radikalismu, buduje stabilní kompromis na uznání, že svět není jen padlý (Augustin), nýbrž je přirozený, má svůj přijatelný přirozený zákon, který neklade přehnané nároky

Vzniká morálka kompromisu a mírných nároků, střední cesty

Pro vrcholný středověk (cca 1150-1350) důležití je přesvědčení, že absolutní nárok křesťanství je nadstavbou nad rozumným „přirozeným světem“

Svět má svou přirozenost, požehnanou Bohem
(viz pojem spravedlivé ceny)

Bůh stvořil svět, jaký je, od světce se neočekává, že ho změní (radikalismus)
ale že bude vypomáhat v jeho rámci (almužna žebrákovi)

klérus žije nefanatickým způsobem, odpovídajícím úrovni

Radikalismus zkrotlý: už neodmítá svět, přijímá svět i s utrpením, jen se snaží pomáhat v rámci tohoto světa

nenapadá je možnost svět změnit

Stejný vývoj u světské šlechty: rytíř už neusiluje o aristokratickou aroganci

vzniká rámec zákonnosti (ač Karel IV se marně pokouší o omezení svévole
svých pánů
Dochází ke stabilizaci, ale bez představ o možné změně lidského údělu
jen náprava tu a tam

Jen překlady Bible udržují jiskru radikalismu jako výbušnou nálož.